

INSKRYPCJE HEBRAJSKIE NA CMENTARZU ŻYDOWSKIM

W WYSOKIEM MAZOWIECKIEM

Wybór i opracowanie Karol Głębocki

„A Rachela umarła i została pochowana przy drodze do Efrata, czyli Betlejem. Jakub ustawił stelę na jej grobie. – Kamień ten stoi na grobie Racheli po dziś dzień”.

(Rdz 35, 19-20)

Wysokie Mazowieckie. Cmentarz żydowski przy ul. Żwirki i Wigury. Foto: K. Głębocki 2006

Wysokie Mazowieckie 2006

Począwszy od wczesnych czasów biblijnych Żydzi grzebali zmarłych w odróżnieniu od zwyczajów praktykowanych w innych kulturach, które przyzwały na palenie ciał zmarłych. Pierwsze, biblijne świadectwo pochówku dotyczy pogrzebu Sary, żony Abrahama. Pierwsza wzmianka o nagrobku (macewa) dotyczy grobu Racheli, jaki Jakub wznosił po jej śmierci.

Po okresie ścisłej, trwającej miesiąc żałoby, najpóźniej po upływie roku od śmierci, stawiano pionowo na mogile nagrobek. Stela umieszczana była zwykle nad głową zmarłego. Tradycyjna macewa ustawiona była zwykle w kierunku wschodnim – ku Jerozolimie. Wykonana była zazwyczaj z piaskowca lub wapienia, ozdobiona płaskorzeźbą i inskrypcją w języku hebrajskim. Akt postawienia macewy uważano za moment uroczysty i radosny dla zmarłego, dlatego też w tym czasie wykrzykiwano: **maztow**, czyli **„na szczęście”**.

Funkcją macewy w judaizmie jest przede wszystkim zabezpieczenie miejsca spoczynku zwłok i oznakowanie grobu. Mogiłę oznaczano m.in. po to, aby ustrzec kapłanów przed przebywaniem w pobliżu zwłok, co spowodowałoby ich rytualną nieczystość. Ponad to nagrobek był wyrazem czci okazywanej zmarłemu, troski o jego duszę, a także znakiem pamięci dla potomnych.

Podstawowym elementem macewy jest inskrypcja, która zwykle pisana była po hebrajsku. Rodzaj i układ tekstów, które umieszczane są na macewach ukształtował się ostatecznie w XVIII stuleciu. Oprócz imienia osoby zmarłej (nazwisk na epitafiach nie podawano niemal do końca XIX wieku, wymieniano jedynie imię ojca lub męża osoby zmarłej), daty śmierci, na nagrobkach znajdowały się cytaty z Psalmów lub Tory, formuły pochwalne dotyczące zmarłego (laudacje) oraz słowa bólu po utracie najbliższych (lamentacje).

Prawie każde epitafium na cmentarzu w Wysokiem Mazowieckiem – podobnie jak na innych kirkutach – rozpoczyna się od formuły: „*tu spoczywa*” – hebrajskie litery „*pe*” i „*nun*” (na nagrobkach kobiet stosowano skrót: „*tu została ukryta*”). Większość macew nie podaje tu nazwisk, wymienia jedynie imię osoby zmarłej i imię jej ojca.¹ Nazwiska pojawiają się regularnie od drugiej połowy XIX wieku. Nieodłącznym elementem inskrypcji była data śmierci. Zdarzało się także, że czas odejścia uściślano, podając nie tylko dzień miesiąca i rok (zgodnie z kalendarzem żydowskim), ale również takie informacje jak: rodzaj święta, dzień tygodnia. Tylko raz określono wiek zmarłego. Na niektórych nagrobkach widnieją litery „*zajn*” i „*lamed*”, skrót od „ *błogostawionej pamięci*”. Słowem **ha-kohen** zaznaczano pochodzenie zmarłego z rodu kapłańskiego.

Część inskrypcji zawierająca pochwały zmarłego wryto w początkowej lub środkowej części tekstu, wyjątkowo na naczółku przed nazwiskiem. Epitafia mają charakter panegiryczny, każdy zmarły mężczyzna był: uczciwy, niewinny, sprawiedliwy i doskonały. Pojawiają się także dodatkowe informacje określające zalety zmarłego: mądry, prawdomówny, bogobożny itp. Kobieta zazwyczaj była pobożna, skromna, dobra.

Oto najciekawsze przykłady laudacji na kirkucie w Wysokiem Mazowieckiem:

Nagrobki mężczyzn:

- ✓ *Nasz niewinny i ukochany ojciec.*
- ✓ *Nasz umiłowany syn, który był poważanym, młodym człowiekiem.*
- ✓ *Nasz ukochany ojciec, dobry wierzący człowiek, cieszący się owocami swojej pracy.*
- ✓ *Prawdomówny i prawy mężczyzna, obrońca pokoju.*

¹ **Andrzej Potocki** w swojej książce „*Żydzi rymanowscy*” (wyd. Krosno 2000) wyjaśnia: „Żydzi zamieszkujący Rzeczpospolitą, nie mieli nazwisk. Dopiero po rozbiorach władze zaborcze, dając Żydom równe prawa z innymi obywatelami, nakazały im przybranie nazwisk. Wiele tych nazwisk wymyślali urzędnicy, niekiedy miały ośmieszać nosicieli. Dlatego Żydzi odnosili się do nich z lekceważeniem i nie umieszczali ich na nagrobkach. Tożsamość osoby określali, jak w czasach biblijnych, imieniem oraz imieniem ojca”.

Nagrobki kobiet:

- ✓ *Skromna i dobra kobieta.*
- ✓ *Skromna i poważna kobieta*
- ✓ *Prawa i skromna kobieta*

Na samej górze macewy i w środkowej części inskrypcji możemy spotkać także krótkie słowa bólu po utracie najbliższych, które nierzadko przybierały bardzo piękną i wyszukaną formę.

Oto najciekawsze przykłady lamentacji na wysokomazowieckim kirkucie:

- ✓ *Nasze oczy wypełniają się łzami, kiedy wspominamy śmierć naszego umiłowanego syna.*
- ✓ *Twoi rodzice oplakują Twój los i ubolewają, że zostawiłeś swoje córki.*
- ✓ *Płaczemy nad tu pochowanym i nad naszym zepsuciem. Wszystkie ulice oplakują śmierć naszego ukochanego, zacnego ojca.*

Na dole macew znaleźć można złożony z hebrajskich liter skrót, który można złożyć w słowo „**tancewa**”, co oznacza ***"niech jego (jej) dusza będzie włączona w wieniec wiecznego życia"*** lub ***"niech dusza jego (jej) będzie związana w węzélku wiecznego życia."***

Formuła ta pochodzi z I Księgi Samuela (25,29): ***„Jeżeli natomiast ktoś powstanie, aby Cię prześladować i czyhać na twe życie, niech dusza pana mojego będzie dobrze zamknięta w woreczku życia u pana Boga Twojego”***. Jej powszechność związana jest z włączeniem do modlitw liturgii pogrzebowej.

Poniżej zamieszczam treści wybranych inskrypcji:

1. Tu spoczywa błogostawionej pamięci. Płaczemy nad tu pochowanym i nad naszym zepsuciem. Wszystkie ulice oplakują śmierć naszego ukochanego, zacnego i ważnego ojca Isreala syna pana Noacha Barucha. Jego czysta dusza wyszła 24 Aw roku 5640 od stworzenia świata. Niech dusza jego będzie związana w węzélku wiecznego życia.

2. Tu spoczywa prawdomówny mężczyzna, obrońca pokoju, publiczny działacz, członek wszystkich środowisk Aharon Awigdor syn pana Jakuba Tomkiewicza. Zmarł w wieku 72 lat, dnia 11 miesiąca tamuz 5673 roku od stworzenia świata. Niech dusza jego będzie związana w węzélku wiecznego życia.

3. Dla tych którzy odeszli i nie mogą być zastąpieni. Księga Psalmów. Oplakujemy naszego umiłowanego ojca, dobrego pobożnego mężczyznę, cieszącego się za życia owocami swojej pracy Abrahama Aizyka, syna pana Eliahu Bergera błogostawionej pamięci. Jego czysta dusza wyszła 25 heszwan 5680 roku od stworzenia świata.

4. Tej która odeszła i nie może być zastąpiona. Tu została ukryta niewiasta szanowana. Nasza droga matka Sara Dina, córka Israela D? Umarła dnia 6 heszwan 5694 roku od stworzenia świata. Niech dusza jej będzie związana w węzélku wiecznego życia.

5. Tu została ukryta sromna kobieta pani Fruma?, córka Zalmana. Zmarła dnia 9 heszwan 5659 roku od stworzenia świata.

6. Tu została ukryta skromna i młoda kobieta, pani Miriam, córka Noacha Anrahma. Dusza jej czysta wyszła 18 tamuz 5659 od stworzenia świata.

7. *Tu została ukryta skromna i ważna kobieta, pani Bronia Łąka, córka Icchaka Zeewa. Jej czysta dusza wyszła w poniedziałek, Rosh Hodesh, miesiąca kislew. (rok nieczytelny).*

8. *Nasze oczy wypełniają się łzami, kiedy wspominamy śmierć naszego umiłowanego syna, zabranego nam ważnego i młodego człowieka. Eliahu syn Simha Abrahama H' Cohen, zmarł dnia 7 miesiąca tewet 5640 roku od stworzenia świata.*

9. *Kiedy wspominamy go, nasze oczy wypełniają się łzami. Tu spoczywa nasz niewinny i uczciwy ojciec Szlomo Baruch syn Dow? Umarł 5639 roku od stworzenia świata, w Święto Paschy. Niech dusza jego będzie związana w węzélku wiecznego życia.*

10. *Tu spoczywa niewinny mężczyzna. Izrael syn Yechiel H'Cohen. Zmarł dnia 14 miesiąca kislew 5608 roku od stworzenia świata.*

11. *Tu spoczywa młody mężczyzna. Niewinna była jego droga życia. Twoi rodzice oplakują Twój los i lamentują, że zostawiłeś swoje córki. Isser syn Abrahama Aba Kac, odszedł miesiąca elul 5697 roku od stworzenia świata.*

Artykuł ten pochodzi ze strony: <http://fodz.pl/PP/?d=4&id=76&l=pl> z 27.12. 2006r.

Bibliografia:

- 1) I. Brzewska, Hebrajskie inskrypcje nagrobne na macewach z dawnego cmentarza w Turku (w:) Cmentarze żydowskie. Studia z dziejów kultury żydowskiej w Polsce, pod red. I. Wrończaka, t. 2., Wrocław 1995.
- 2) A. Potocki, Żydzi rymanowscy, Krosno 2000.
- 3) www.zchor.org/wysokie/restoration2.htm